

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Düşünce Dünyasının Geleneksel El Sanatlarına Yansıması: Siirt Olgunlaşma Enstitüsü Örneği

Elif BOBUŞ¹, Rıdvan ARSLAN²

¹ Siirt Olgunlaşma Enstitüsü, Kurum Müdürü, Kurum Müdürü, Gazi Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Öğretmenliği, Siirt, Türkiye, ipekelifekinci@gmail.com, ORC0009-0004-4745-6563

² Siirt Olgunlaşma Enstitüsü, Görsel Sanatlar Öğretmeni, Anadolu Üniversitesi, Resim-İş Eğitimi Doktora Programı, Siirt, Türkiye, rdvncnplt1@gmail.com, ORC0000-0002-7431-8594

ÖZ

Medeniyetler tarih boyunca yetiştirdikleri ilim ve bilim insanlarıyla insanlık birikimine önemli katkılar sunmuştur. Bu bağlamda İbrahim Hakkı, Osmanlı medeniyetinin yetiştirdiği çok yönlü mütefekkirlerden biri olarak öne çıkmaktadır. 1703 yılında Erzurum Hasankale'de doğan ve 1780 yılında Siirt'in Tillo ilçesinde vefat eden İbrahim Hakkı, astronomi, tıp, sosyoloji ve tasavvuf gibi farklı alanlarda çalışmalar yürütmüş; bu birikimini Marifetname adlı eserinde ansiklopedik bir çerçevede ortaya koymuştur.

İbrahim Hakkı'nın düşünce dünyası, yaşadığı dönemin kültürel kimliğini yansıttığı Siirt'in manevi ve entelektüel mirasının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Siirt Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde yürütülen faaliyetler kapsamında İbrahim Hakkı Hazretleri'nin eserlerinin incelenmesi, bu incelemeler doğrultusunda tasarımlar oluşturulması ve bu tasarımların farklı geleneksel el sanatları atölyelerinde ürüne dönüştürülmesi sürecini ele almakta; bu sürecin, düşünsel mirasın tasarım yoluyla somutlaştırılarak kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Hakkı Hazretleri, Marifetname, Tasarım, Geleneksel El Sanatları

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihçesi:

Alındı: 05.06.2026

Düzeltilmiş hali alındı: 19.06.2026

Kabul edildi: 25.06.2026

Çevrimiçi yayınlandı: 30.06.2026

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Reflection of Erzurumlu İbrahim Hakkı's Intellectual World on Traditional Handicrafts: The Example of Siirt Olgunlaşma Enstitüsü

Elif BOBUŞ³, Rıdvan ARSLAN⁴

¹Siirt Olgunlaşma Institute, Director, Gazi University, Department of Child Development Education, Siirt, Türkiye, ipekelifekinci@gmail.com
ORCID: 0009-0004-4745-6563

²Siirt Olgunlaşma Institute, Visual Arts Teacher, Anadolu University, Ph.D. Program in Art Education, Siirt, Türkiye, rdvncnplt1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7431-8594

ABSTRACT

Throughout history, civilizations have made significant contributions to the accumulated knowledge of humanity through the scholars and scientists they have nurtured. In this context, İbrahim Hakkı stands out as one of the prominent polymath intellectuals of the Ottoman civilization. Born in 1703 in Hasankale (present-day Pasinler), Erzurum, and passing away in 1780 in the district of Tillo, Siirt, İbrahim Hakkı conducted studies in diverse fields including astronomy, medicine, sociology, and Sufism. He compiled this vast body of knowledge in his encyclopedic work, Marifetname. Reflecting the cultural identity of his era, İbrahim Hakkı's intellectual world also constitutes an important part of the spiritual and cultural heritage of Siirt.

Accordingly, this study examines the process carried out within the Siirt Olgunlaşma Institute, which involved analyzing the works of İbrahim Hakkı, developing design concepts inspired by these analyses, and transforming these designs into products through various traditional handicraft workshops. The study demonstrates that this process contributes to the preservation and transmission of cultural heritage to future generations by materializing İbrahim Hakkı's intellectual legacy through design.

Keywords: İbrahim Hakkı, Marifetname, Design, Traditional Handicrafts

ARTICLE INFORMATION

Article History:

Receipt: 05.06.2026

Corrected version received: 19.06.2026

Accepted: 25.06.2026

Published online: 30.06.2026

Article Type: Research Article

Bu Makalenin bir kısmı 1. Uluslararası İbrahim Hakkı Eğitim ve Bilim Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Extended Abstract

Introduction: Prominent figures in the history of science and thought have played a significant role in shaping the scientific and cultural heritage of their time. Erzurumlu İbrahim Hakkı is one of the most distinguished scholars of the Ottoman intellectual tradition, renowned for his contributions to a wide range of disciplines. He was actively involved in both scholarly and Sufi circles, received his education in Erzurum, and spent his life between Erzurum, Tillo, and Istanbul. The district of Tillo in Siirt played a crucial role in his intellectual and spiritual development. His scholarly contributions to astronomy, natural sciences, sociology, and Sufism continue to serve as an important reference for the preservation and sustainability of cultural heritage.

Based on the historical and cultural connections established by İbrahim Hakkı with the district of Tillo, the R&D Unit of the Siirt Olgunlaşma Enstitüsü conducted extensive research and developed original designs inspired by his intellectual legacy. The institution aims to identify, document, preserve, and reinterpret the traditional cultural values of Siirt, Batman, and Şırnak through a contemporary design approach while maintaining their authentic characteristics. The institute carries out production activities in fashion design, handicrafts and embroidery, mohair spinning and weaving, food and beverage services, ceramics and tile art, with particular emphasis on the şal-şepik fabric, the Siirt blanket, and the Jirkan kilim. These activities also contribute to preserving traditional craftsmanship and supporting local employment.

Methods: This study was conducted using the design-based research model, one of the qualitative research methods. The research process consisted of three stages. Fieldwork: Field studies were carried out to examine the concepts, motifs, aphorisms, and cartographic elements found in the works of İbrahim Hakkı. Design Development: Based on the findings, original designs were developed and validated through the evaluations of two experts.

Implementation: The approved designs were transformed into final products by master artisans using traditional production techniques, including mohair weaving, machine embroidery, and ceramic and tile art.

Findings: The findings obtained during the research process were systematically presented and interpreted. The concepts, motifs, and intellectual elements inspired by the works of İbrahim Hakkı were identified and examined, revealing how these elements were reflected throughout the design process. The resulting designs were transformed into products through various traditional handicrafts. The portrait of İbrahim Hakkı was designed using symbolic elements such as the Marifetname and the astrolabe. A second portrait emphasized the spiritual dimension of his personality, while the prayer beads within the composition were produced as three-dimensional elements using upcycled materials.

The Tillo Solar Phenomenon, reflecting İbrahim Hakkı's remarkable knowledge of astronomy, was incorporated into the study. This phenomenon refers to the illumination system extending from Tillo Castle to the head of the sarcophagus in the tomb of İsmail Fakirullah. Inspired by this achievement, a design was developed at the Siirt Olgunlaşma Enstitüsü and produced as a Siirt blanket. The well-known saying of İsmail Fakirullah, "If they understand, my distance is my closeness; if they do not understand, my closeness is my distance," inspired another design theme that was transformed into a machine embroidery product. The world map included in Marifetname was adapted to the circular form of a ceramic plate. Likewise, Tefvizname, reflecting İbrahim Hakkı's Sufi philosophy and emphasizing the surrender of human will to the divine will, served as another important source of inspiration.

Conclusion: This study examines how İbrahim Hakkı's scientific and mystical thought has been transformed into contemporary artistic products through traditional handicrafts. Original designs were developed based on literature reviews, field studies, artwork analyses, and expert evaluations. These

designs were subsequently produced using traditional techniques such as mohair weaving, machine embroidery, ceramics, and tile art.

The intellectual heritage of İbrahim Hakkı—including the Marifetname, Tefvizname, the Tillo Solar Phenomenon, the world map, and his aphorisms—served as the primary source of inspiration. These elements were transformed into artistic products that contribute to the preservation and promotion of cultural heritage. The findings demonstrate that reinterpreting İbrahim Hakkı’s intellectual legacy through a contemporary design approach contributes significantly to safeguarding cultural heritage, increasing its visibility, and transmitting it to future generations. Furthermore, the study highlights the important role of the Siirt Olgunlaşma Enstitüsü in integrating research, design, and production to ensure the continuity of traditional cultural values.

1. Giriş

Bilim ve düşünce tarihinde öne çıkan şahsiyetler, yaşadıkları dönemin ilmi ve kültürel birikimini şekillendiren önemli figürler olarak kabul edilmektedir. İbrahim Hakkı, Osmanlı ilim geleneği içerisinde farklı disiplinlere yönelen çalışmalarıyla dikkat çeken önemli bir alimdir. 18 Mayıs 1703 tarihinde Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğan İbrahim Hakkı, ilk eğitimini ailesinden almış ve küçük yaşta Tillo'ya giderek burada tasavvufi ve ilmî çevrelerle tanışmıştır. Ardından Erzurum'da eğitimini sürdürmüş, daha sonra yeniden Tillo'ya yönelerek ilmî ve tasavvufi çalışmalarına devam etmiştir. Hayatı boyunca Erzurum, Tillo ve İstanbul arasında bulunmuş, İstanbul'da saray kütüphanesinde çalışma imkânı elde ederek ilmî birikimini geliştirmiş, bu birikiminin sonucu olarak en önemli eseri olan Marifetname'yi kaleme almıştır (Yavuz, 2000, s. 305–308). Bu çok yönlü eğitim ve tecrübe süreci, onun Türk-İslam düşünce geleneği içerisinde farklı alanlara yönelen bir mütefekkir olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Nitekim eserlerinde astronomi, matematik, tıp, musiki ve edebiyat gibi çeşitli disiplinlere yönelik ilgisi ve katkıları görülmekte; ilim ile kültürü birlikte ele alarak bilgiyi geniş kitlelere ulaştırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, düşünce sisteminde 'insan-ı kâmil' anlayışı önemli bir yer tutmakta; bilim, sanat ve ahlaki değerlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kurbanov, 2010, s. 31–32).

İbrahim Hakkı'nın ilmî ve tasavvufi gelişiminde Siirt'in Tillo ilçesi önemli bir yer tutmaktadır. Küçük yaşta Tillo'ya gelen İbrahim Hakkı, burada tasavvuf çevresiyle tanışmış; babasının Tillo'ya uğrayarak yörenin tanınmış müşidlerinden İsmail Fakirullah'a intisap edip buraya yerleşmesi, bu sürecin belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Eğitim sürecinin ardından yeniden Tillo'ya yönelen İbrahim Hakkı, hayatının önemli bir bölümünü burada geçirerek eserlerini kaleme almış ve talebe yetiştirme faaliyetlerini sürdürmüştür (Yavuz, 2000, s. 305).

İbrahim Hakkı'nın astronomi, matematik, tıp, sosyoloji ve tasavvuf alanlarında ortaya koyduğu ilmî ve fikrî birikim, günümüzde kültürel mirasın korunması ve yaşatılması amacıyla yürütülen çalışmalar açısından önemli bir referans oluşturmaktadır. Nitekim Olgunlaşma Enstitüleri, geçmişten günümüze aktarılan geleneksel bilgi ve üretim anlayışını yeniden yorumlayarak günümüzde yaşatılmasını hedefleyen kurumlar olarak kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde önemli bir işlev üstlenmektedir (Açıkalın vd., 2024, s. 425–426). Bu çerçevede İbrahim Hakkı'nın özellikle Siirt'in Tillo ilçesiyle kurduğu tarihsel ve kültürel bağ temel alınarak Siirt Olgunlaşma Enstitüsü AR-GE birimi tarafından yürütülen araştırmalar doğrultusunda tasarımlar geliştirilmiş ve bu tasarımlar üretime dönüştürülmüştür. Bu yaklaşım, İbrahim Hakkı'nın ilmi ve tasavvufi mirasının somut ürünler aracılığıyla görünür kılınmasını ve yaşatılmasını amaçlamaktadır.

1.1. Olgunlaşma Enstitüleri ve Siirt Olgunlaşma Enstitüsü

Olgunlaşma Enstitüleri, Türkiye'de özellikle kadın mesleki eğitimi bağlamında önemli bir yere sahip olan kurumlardır. Bulundukları yörenin tarihî ve kültürel değerlerini araştıran, somut ve somut olmayan kültürel mirası koruyarak gelecek nesillere aktarmayı amaçlayan bu enstitüler; geleneksel el sanatlarını yaşatmak, geliştirmek, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtmak gibi önemli bir misyon üstlenmektedir (Birdal vd., 2025, s. 50-51). Osmanlı'nın son dönemlerinde faaliyet gösteren Kız Sanayi Mektepleri ve Cumhuriyet döneminde kurulan Kız Enstitülerinin devamı niteliğinde olan bu yapılar 1945 yılında İstanbul'da Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'nün kurulmasıyla bir kimlik kazanmıştır.

Başlangıçta Kız Enstitülerinden mezun olan bireylerin mesleki becerilerini geliştirmek ve istihdamlarını desteklemek amacıyla kurulan enstitüler zamanla kapsamını genişletmişlerdir. Bu süreçte özellikle geleneksel Türk giyim ve el sanatları alanında çalışmalar gerçekleştiren Olgunlaşma Enstitüleri, kültürel birikimin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu kurumlar, yurt içi ve yurt dışı organizasyonlarda Türkiye'nin tanıtımında aktif rol üstlenmiş, özellikle

1950’li yıllarda düzenlenen uluslararası etkinliklerde gerçekleştirdikleri sergi ve defilerle dikkat çekmiştir. Bu başarı doğrultusunda modelin yaygınlaştırılması kararlaştırılmış ve 1958’ten itibaren Ankara, Eskişehir, İzmir başta olmak üzere, ‘köklü kültürel geçmişe sahip’ şehirlerde yeni enstitüler açılmıştır. Günümüz itibarıyla ise Türkiye genelinde Olgunlaşma Enstitüsü sayısı 30’a ulaşmıştır (Kır Şimşek, 2026).

Siirt Olgunlaşma Enstitüsü de köklü kültürel geçmişe sahip şehirlerden biri olan, 12 bin yıllık geçmişiyle öne çıkan Siirt ilinde 2022 yılında kurulmuştur. Bu kapsamda kurum, Siirt başta olmak üzere sorumluluk alanında bulunan Batman ve Şırnak illerine özgü geleneksel değerleri tespit etme, arşivleme ve özgün niteliklerini koruyarak çağdaş tasarım anlayışıyla üretime aktarma amacı taşımaktadır. Siirt Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde yürütülen çalışmalar, çok yönlü bir kurumsal yapı içerisinde ele alınmaktadır. Bu yapı; araştırma-geliştirme (AR-GE), tasarım ve üretim, eğitim ve tanıtım olmak üzere dört temel birimden oluşmaktadır. Bu yapının temelini oluşturan araştırma-geliştirme (AR-GE) birimi, bölgenin tarihî, kültürel ve sanatsal değerlerini akademik bir zeminde incelemekte; elde edilen verileri tasnif ederek arşivlemekte ve yazılı kaynak haline getirmektedir.

Elde edilen veriler, tasarım ve üretim birimlerine aktarılmakta; bu aşamada kurum bünyesinde görev yapan usta öğreticiler ve tasarımcılar tarafından kültürel miras sanatsal bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmaktadır. Böylece geleneksel bilgi ve birikim, çağdaş tasarım anlayışıyla birleşerek somut ürünlere dönüştürülmektedir. Bu yaklaşım, kültürel mirasın yalnızca korunmasının aksine yeniden üretilerek yaşatılmasını mümkün kılmaktadır. Enstitünün eğitim birimi kapsamında, unutulmaya yüz tutmuş mesleklerin yaşatılması amacıyla atölye çalışmaları ve kurslar düzenlenmekte; gerekli durumlarda tek bir öğrenciyle dahi eğitim faaliyetleri sürdürülebilmektedir. Bu yaklaşım, somut olmayan kültürel mirasın aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Tanıtım birimi ise enstitü bünyesinde gerçekleştirilen araştırma, tasarım ve üretim faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yürütmektedir. Bu kapsamda kurumun kültürel ve sanatsal üretimleri; sergi, defile, fuar, sempozyum, kongre ve benzeri organizasyonlar aracılığıyla kamuoyu ile buluşturulmaktadır.

Tanıtım faaliyetleri, enstitünün kurumsal kimliğini güçlendirmek ve yürütülen çalışmaların görünürlüğünü yaygınlaştırmak amacıyla Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından planlı ve koordineli bir şekilde sürdürülmekte; bu süreçte geleneksel değerlerin korunarak çağın gereklilikleri doğrultusunda sunulması esas alınmaktadır. Siirt Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde; Şal-Şepik (coğrafi işaret), Siirt Battaniyesi (coğrafi işaret) ve Jirkan kilimi başta olmak üzere moda tasarım, el sanatları ve nakış, tiftik ipi eğirme, yiyecek-içecek hizmetleri ile seramik ve çini alanlarında üretim faaliyetleri yürütülmekte, bu alanlarda istihdam sağlanmaktadır (Siirt Olgunlaşma Enstitüsü).

2. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden tasarım tabanlı araştırma çerçevesinde kurgulanmıştır. Araştırma sürecinde saha gezileri gerçekleştirilmiş; saha gezilerinden elde edilen verilerden (İbrahim Hakkı Hazretleri’nin haritası, Marifetname adlı kitabında geçen özlü sözler vb.) yararlanılmıştır. İbrahim Hakkı’nın eserleri incelenmiş (Marifetname, Güneş Hadisesi düzeneği vb.), elde edilen bulgular doğrultusunda özgün tasarımlar geliştirilmiştir. Süreçte veri toplama, tasarım, uygulama ve yeniden düzenleme aşamalarından oluşan yinelemeli bir yol izlenmiştir. Geliştirilen tasarımlar iki alan uzmanı görüşü (Öğr. Gör. Taha Yasin DURNA ve Doç. Dr. Sedat AKAY görüşmeler yapılmış ve tasarımların doğruluğu teyit edilmiştir) doğrultusunda değerlendirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılarak yeniden şekillendirilmiştir. Ardından bu tasarımlar, geleneksel el sanatları ustaları tarafından farklı ürünlere (tiftik tablo, nakış, seramik vb.) dönüştürülmüştür.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırma sürecinde elde edilen bulgular aşamalı bir yapı içerisinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Öncelikle İbrahim Hakkı'nın eserlerinden yararlanılan kavram, motif ve düşünsel unsurlar açıklanmakta; bu unsurların tasarım sürecine nasıl yansıtıldığı ortaya konulmaktadır. Ardından bu doğrultuda geliştirilen tasarımlar görsel ve içerik açısından değerlendirilmekte, son olarak ise söz konusu tasarımların geleneksel el sanatları aracılığıyla ürüne dönüştürülmüş halleri incelenmektedir. Böylece çalışma kapsamında elde edilen bulgular, fikirden ürüne uzanan bütüncül bir süreç içerisinde ele alınmaktadır.

İbrahim Hakkı Portresi: Siirt Battaniyesi, bezayağı örgü tekniğiyle dokunan ve üretiminde koyun yünü yerine Ankara keçisinden elde edilen doğal tiftik ipliklerinin kullanıldığı geleneksel bir dokumadır (Tunçel vd., 2020, s. 47). İbrahim Hakkı'nın bilinen ilmi alanları ve çok yönlü düşünce yapısından hareketle geliştirilen bu betimleyici çalışma (Şekil 1), Siirt Battaniyesi Dokuma Atölyesi'nde saf tiftik kullanılarak geleneksel mekikli dokuma tekniğiyle üretilmiştir. Tasarımda İbrahim Hakkı figürü, Marifetname ve usturlap gibi unsurlarla birlikte ele alınarak onun bilimsel birikimi ve bilgi üretimine dayalı yaklaşımı görsel bir bütünlük içinde ifade edilmiştir. Söz konusu unsurlar, İbrahim Hakkı'nın özellikle astronomi başta olmak üzere farklı bilim alanlarına duyduğu ilgiyi temsil etmekte ve onun çok yönlü düşünce yapısını yansıtmaktadır.

Şekil 1. İbrahim Hakkı tasarımı (solda) ve tiftik tablo (sağda). Tasarım: Rıdvan ARSLAN; Üreten Usta: Mehmet ÇAKAY, 80x115 cm., 2026

Enstitümüzde yapılan bir diğer portre çalışması İbrahim Hakkı'nın tasavvufi yönü esas alınarak manevi boyutu öne çıkaran bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Önceki çalışmada (Şekil 1) bilimsel birikimi ve bilgi üretimine dayalı yönü ele alınırken bu tasarımda (Şekil 2) içsel derinlik ve irfan anlayışı üzerine durulmuştur. Kompozisyonda yer alan tesbih unsuru ileri dönüşüm malzemeleri (tiftik) kullanılarak üç boyutlu olarak hazırlanmış ve dokuma yüzeyine eklenmiştir. Bu müdahale, çalışmanın yüzey etkisini güçlendirirken tasavvufi vurguyu destekleyen bir unsur olarak ele alınmıştır. Çalışma, Siirt Battaniyesi Dokuma atölyesinde saf tiftik kullanılarak geleneksel mekikli dokuma tekniğiyle üretilmiştir.

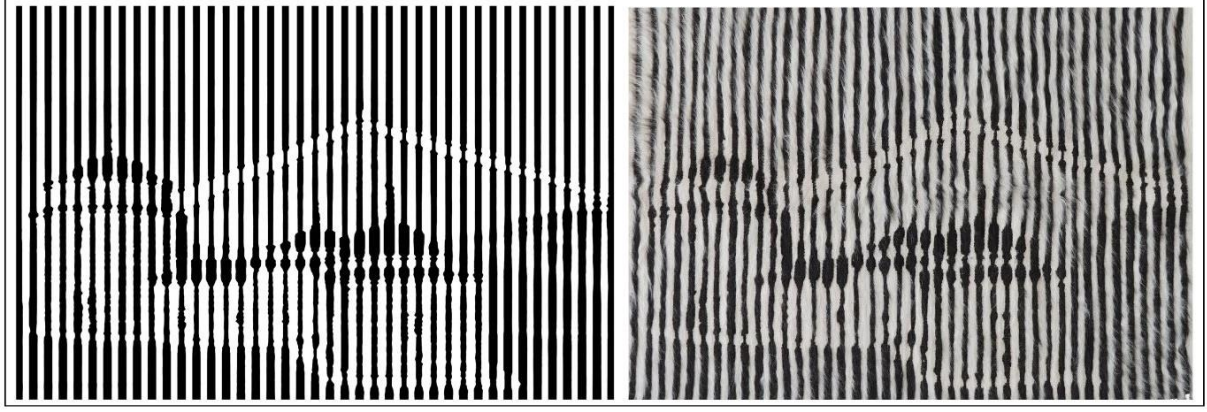
Şekil 2. İbrahim Hakkı tasarımı (solda) ve tiftik tablo (sağda). Tasarım: Rıdvan ARSLAN; Üreten Usta: Mehmet ÇAKAY, 80x80 cm., 2026

Tillo Güneş Hadisesi: İbrahim Hakkı'nın özellikle astronomi alanındaki ilmi birikimi, Tillo'da hayat bulan 'Güneş Hadisesi' ile görünürlük kazanır. Tillo Kalesi'nden İsmail Fakirullah Türbesi'ndeki sandukanın başucuna uzanan bu ışık sistemi, 18. yüzyıla tarihlenen ince bir hesap ve dikkatli bir gözlemin ürünüdür. Ekinoks dönemlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) doğan ilk güneş ışınlarının belirli bir açıyla yönlendirilerek türbe içine ulaşması, İbrahim Hakkı'nın ilmi derinliğini ve hocası İsmail Fakirullah'a duyduğu minneti yansıtmaktadır. 'Hocamın başucuna doğmayan ilk güneşi neyleyim?' sözüyle dile gelen bu anlayış, bilim ile tasavvufi düşüncenin birleştiği özgün bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmez, 2012, s. 31). Güneş Hadisesi teması ele alınarak bir tasarım geliştirilmiş ve enstitümüzün Siirt Battaniyesi Dokuma Atölyesinde saf tiftik kullanılarak geleneksel mekikli dokuma tekniğiyle üretilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Tillo Işık Hadisesi tasarımı (solda) ve tiftik tablo (sağda). Tasarım: Rıdvan ARSLAN; Usta Öğretici: Fahrettin Evin, 75x55 cm., 2025

Enstitümüzde Tillo Güneş Hadisesi esas alınarak yapılan bir diğer çalışma ise illüzyonist (Op art) bir yaklaşımla tasarlanmıştır (Şekil 4). Biçim, çizgisel bir kurguyla verilmiş ve yüzeyde görsel bir derinlik etkisi oluşturulması hedeflenmiştir. Çalışma, Siirt Battaniyesi Dokuma Atölyesinde saf tiftik kullanılarak geleneksel mekikli dokuma tekniğiyle üretilmiştir.

Şekil 4. Tillo Işık Hadisesi tasarımı (solda) ve tiftik tablo (sağda). Tasarım: Rıdvan ARSLAN; Usta Öğretici: Fahrettin Evin, 75x55 cm., 2025

İsmail Fakirullah'ın sözü: ‘Anlarsa uzağım yakınım, anlamazsa yakınım uzağımdır’ sözü (Şekil 5), İbrahim Hakkı Hazretlerinin hocası İsmail Fakirullah’a atfedilen (Çırak vd., 2015, s. 26) ve tasavvufi düşüncede yakınlık kavramını anlam üzerinden ele alan bir yaklaşımdır. Bu ifadede, kişinin iç dünyasını ve halini kavrayabilen birinin fiziksel olarak uzak olsa dahi manen yakın olduğu; buna karşılık aynı mekânda bulunmasına rağmen anlamayan kişinin ise hakikatte uzak kaldığı vurgulanmaktadır. Söz yakınlık ölçütünün mekânsal değil, anlamaya dayalı bir ilişki biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu düşünceden hareketle söz teması ele alınarak bir tasarım geliştirilmiş ve enstitümüzün makine nakışı bölümünde ürüne dönüştürülmüştür.

Şekil 5. Tillo Işık Hadisesi tasarımı (solda) ve tiftik tablo (sağda). Tasarım: Taha Yasin DURNA, Rıdvan ARSLAN; Usta Öğretici: Usta Öğretici: Sevda TEĞİN ve Melek BATĞI, 2026

Dünya Haritası: Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin kaleme aldığı Marifetname adlı eserde yer alan (referans alınan Şekil 1757 tarihli eserin I. Cildinde yer almaktadır. Buna ek olarak Şekil, enstitümüzün İbrahim Hakkı Hazretleri müzesine yaptığı saha araştırmasıyla teyit edilmiştir.) (Şekil 6). Çalışmamız dünya haritasının çini tabağa aktarılmış hâlidir. Çift yarımküre düzeninde tasvir edilen bu harita, dönemin coğrafya bilgisini ve dünyanın tasvirine dair anlayışı yansıtan önemli örneklerden biri olup İbrahim Hakkı Hazretleri'nin ilmi birikimini ve gözleme dayalı yaklaşımını ortaya koymaktadır. Kompozisyon, özgün harita düzeni korunarak çini tabağın dairesel formuna uygulanmış ve sıralı tekniğiyle gerçekleştirilmiştir (Şekil 7).

Şekil 6. İbrahim Hakkı Hazretleri, Dünya Haritası (Saha gezilerinden elde edilen bir görsel)

Şekil 7. İbrahim Hakkı Hazretleri, Dünya Haritası, Çini-Seramik Çalışması. Usta Öğretici: Aşlı ATASOY, 25x25 (2 adet 25x25 cm., toplam 25x50) cm., 2026

Şekil 8. Çini-Seramik tabağın yapılış süreci, Siirt Olgunlaşma Enstitüsü, 2026

Çini tabak: Tefvizname, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin tasavvufi düşüncesini yansıtan ve kulun iradesini ilahi iradeye bırakması anlamına gelen tefviz anlayışını konu edinen bir eserdir. Bu metinde, insanın kendi sınırlı iradesi karşısında ilahi kudrete güvenmesi, tevekkül ve teslimiyet içinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmakta; her şeyin ilahi hikmet doğrultusunda gerçekleştiği ön plana çıkarılmaktadır (Özköse, 2012, s. 356-367). “Hallâk-ı Rahîm oldur, Rezzâk-ı Kerîm oldur, Fa"âl-i Hakîm oldur, Mevlâ görelim neyler, Neylerse güzel eyler” dizeleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Tefviznâme adlı şiirinde yer almakta olup (Güneş, 2008: 365-373'ten akt., Çamlı, 2015, s. 847) söz konusu tasarım metnin Osmanlıca biçimini (Şekil 9) yansıtmaktadır. Kompozisyon, sıraltı tekniğinde siyah renk kullanılarak uygulanmış; dairesel düzenlemenin çevresi geleneksel tezhip üslubunu yansıtan bitkisel bezemelerle uygulanmıştır (Şekil 10). Allah'ın her şeyi en mükemmel şekilde yarattığı, bütün canlıları rızıklandığı ve her işinde hikmet bulunduğu ifade edilir. Bu nedenle ilahî düzen içinde gerçekleşen her şeyin hayır ve güzellik taşıdığı vurgulanır.

Şekil 9. Tefvizname’de geçen bir söz dizisi, Çini-Seramik tabak. Tasarım: Bedriye AVCI, Usta Öğretici: Aslı ATASOY, 25x25 cm., 2026

Şekil 10. Seramik tabağın yapılış süreci, Siirt Olgunlaşma Enstitüsü, 2026

Tefvizname’de yer alan ve İbrahim Hakkı’yla özdeşleşmiş olan “Hak şerleri hayr eyler / Zan etme ki ğayr eyler / Ârif ânı seyr eyler / Mevlâ görelim neyler / Neylerse güzel eyler” dizeleri, Enstitümüzün tasarım atölyesine ilham olan bir diğer kaynak olmuştur. Dizelerde insanın, kendisi için hayırlı olanı bazen hoş görmeyebileceği, zararlı olanı ise iyi sanabileceği; ancak gerçekte neyin hayır neyin şer olduğunu Allah’ın bildiğinin ifade etmektedir. Bu düşünceden hareketle, söz teması ele alınmış; saha gezilerinden elde edilen bir replika ürün, tasarım birimi tarafından dijital ortamda düzenlenmiş ve enstitümüzün makine nakış bölümünde ürüne (Şekil 9) dönüştürülmüştür.

Şekil 11. Söz tasarımı replika (solda) makine nakış (sağda). Usta Öğretici: Sevda TEĞİN ve Melek BATĞI, 2026

Şekil 12. Ürün yapım süreci, Siirt Olgunlaşma Enstitüsü, 2026

4. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin düşünce dünyası; eserleri ve sözleri üzerinden incelenmesi, bu doğrultuda tasarımlar geliştirilmesi ve geliştirilen tasarımların farklı el sanatları alanlarında ürüne dönüştürülmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında literatür taraması, saha gezileri, görüşme ve doküman incelemesi yapılmış, elde edilen veriler doğrultusunda özgün tasarımlar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İbrahim Hakkı Hazretleri'nin düşünce dünyası, tasarım sürecinde önemli bir içerik kaynağı oluşturmuştur. Özellikle Marifetname'de yer alan bilimsel unsurlar ile Tefviznâme'de geçen ifadeler, geliştirilen tasarımlara yön vermiştir. Bu içeriklerin farklı üretim alanlarında somut ürünlere dönüştürülmesi, düşünsel bir birikimin tasarım aracılığıyla yeniden ifade edilebildiğini ortaya koymaktadır.

Allak ve Durmaz (2024, s. 38) araştırmalarında, Mehmet Akif Ersoy'un hayatı, fikirleri ve eserlerinden hareketle geliştirilen tasarımların farklı geleneksel el sanatları alanlarında ürüne dönüştürüldüğü belirtilmiştir. Araştırmada, Mehmet Akif Ersoy'un düşünsel mirasının sanat yoluyla görünür kılındığı, kültürel değerlerin tanıtımına katkı sağlandığı ve geleneksel el sanatlarının yeni tasarımlarla zenginleştirildiği vurgulanmıştır.

Allak (2022, s. 71) araştırmasının sonuç bölümünde, Anadolu dokumalarında yaygın olarak kullanılan kilim motiflerinin Mardin Olgunlaşma Enstitüsü Takı İmalatı Atölyesi bünyesinde gümüş ve telkâri sanatına uygulanarak yeni kullanım alanları kazandığı belirtilmiştir. Araştırmada, geleneksel motiflerin farklı sanat disiplinleri içerisinde yeniden yorumlanmasının kültürel mirasın korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağladığı vurgulanmıştır.

Uzeler ve Doğan (2024, s. 667) araştırmalarının sonuç bölümünde, Anavarza Antik Kenti'nin tarihî, mimari ve kültürel değerlerinin Adana Olgunlaşma Enstitüsü tarafından farklı tasarım ürünlerine aktarıldığı belirtilmiştir. Araştırmada, antik kentteki taş süslemeler, mozaikler, bitkisel ve hayvansal motiflerin sanat tasarımı, el sanatları, kuyumculuk ve seramik alanlarında yeniden yorumlanarak güncel kullanım ürünlerine dönüştürüldüğü vurgulanmıştır. Böylece kültürel miras unsurlarının korunması, görünür kılınması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlandığı ifade edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları, Allak ve Durmaz (2024), Allak (2022) ile Uzeler ve Doğan'ın (2024) çalışmalarında ulaşılan bulgularla benzerlik göstermektedir. Söz konusu araştırmalarda tarihi şahsiyetler, geleneksel motifler ve kültürel miras unsurları farklı el sanatları ve tasarım alanlarında yeniden yorumlanarak somut ürünlere dönüştürülmüş; böylece kültürel değerlerin görünürlüğünün artırılmasına, tanıtılmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlandığı vurgulanmıştır. Bu araştırmada da İbrahim Hakkı Hazretleri'nin hayatı, eserleri ve düşünce dünyasından esinlenilerek geliştirilen tasarımlar çeşitli el sanatı uygulamalarıyla ürüne dönüştürülmüş, böylece kültürel mirasın yaşatılmasına ve geleneksel el sanatlarının yeni tasarım anlayışlarıyla zenginleştirilmesine katkı sunulmuştur.

İbrahim Hakkı Hazretleri'nin ilmî ve tasavvufî gelişiminde Siirt'in, özellikle Tillo'nun belirleyici bir yere sahip olması, bu düşünsel mirasın günümüzde Siirt merkezli çalışmalarla yeniden ele alınmasını anlamlı kılmaktadır. Bu bağlamda Siirt Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde yürütülen çalışmalar, araştırma–tasarım–üretim aşamalarını bütüncül bir yapı içinde ele alarak kültürel değerlerin korunarak somut ürünlere dönüştürülmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin düşünce dünyasının eserleri ve sözleri üzerinden ele alınarak geleneksel el sanatları aracılığıyla yeniden yorumlanması, kültürel mirasın görünürlüğünü artırmakta ve günümüz tasarım anlayışıyla ilişkilendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür çalışmaların sürdürülmesi, yerel değerlerin korunarak geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Açıkalın, Ş. N., & Yılmaz, P. M. (2024). Yumuşak güç aracı olarak moda diplomasisi: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 422–433. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1452775>
- Allak, F. (2023). Anadolu'daki kilim motiflerinin gümüş-telkâri alanına uygulanması: Mardin Olgunlaşma Enstitüsü örneği. *International Journal of Mardin Studies*, 55–72.
- Allak, F., & Durmaz, Ş. (2022). Mardin Olgunlaşma Enstitüsünde üretilen Mehmet Akif Ersoy temalı ürünlerin sanatsal özelliklerinin değerlendirilmesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 29–40. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1106462>
- Birdal, H., & Şoğlu, B. (2025). Kültürel mirasın kurumsal korunması: Türkiye'deki Olgunlaşma Enstitüleri ve Türk dünyasındaki benzer yapıların mukayesesi. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 48–74. <https://doi.org/10.55774/mikad.1821836>
- Çamlı, Ş. (2015). Sahibzâde Mehmed Şevket Efendi'nin *Medhal-i Mûsikî* ve *Telhîs-i Mûsikî* eserlerinde yer alan ilâhîler. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3(2), 889–902. <https://izlik.org/JA74SD36NT>
- Gülçayır, S. (2013). *Resmî eğitim süreçlerinde gelenek aktarımı ve kadın: Ankara ve Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kır Şimşek, S. (2026). Olgunlaşma enstitüsü. İçinde *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Türkiye Maarif Vakfı. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/olgunlasma-enstitusu>
- Kurbanov, B. O. (2010). Rönesans ruhlu bir şahsiyet: Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri (1703–1780). *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31–39. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/33079>

- Özköse, K. (2012). Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın tevekkül, teslim ve tefviz anlayışı. İçinde *Bütün yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri sempozyumu bildirileri* (ss. 355–368). Erzurum.
- Siirt Olgunlaşma Enstitüsü. (2023, 3 Şubat). Vizyon. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. https://siirtolgunlasma.meb.k12.tr/icerikler/vizyon_13692811.html
- Sönmez, M. E. (2012). Tillo (Siirt) ilçesinin kültürel turizm potansiyeli. *Türk Coğrafya Dergisi*, 59, 27–44. <https://doi.org/10.17211/tcd.80507>
- Tunçel, K. Ş., Taşkınatan, H., & Erkuzu, D. (2020). Siirt battaniyesi ve teknik özellikleri. *Akademik Sanat*, 5(9), 47–60. <https://izlik.org/JA87PZ58DS>
- Uzeler, A., & Doğan, R. (2024). Adana Olgunlaşma Enstitüsü tasarımlarında Anavarza Antik Kenti yansımaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 176–187. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1437064>
- Yavuz, Y. Ş. (2000). İbrahim Hakkı Erzurûmî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 21). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Katkıları	Makale iki yazarlıdır.
Çıkar Çatışması Bildirimi	Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.
Destek/Destekleyen Kuruluşlar	Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.
Etik Onay ve Katılımcı Rızası	“Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Düşünce Dünyasının Geleneksel El Sanatlarına Yansıması: Siirt Olgunlaşma Enstitüsü Örneği” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.
